

Mielihyvän vallassa

John Fiske mielestä kansa ilman nautintoja on kesy ja helposti hallittava. Populaarikulttuurin polttoainetta ovat vulgarismi, sensaatiot, huono maku ja juurut. Arkipäivästä selviäminen on lyhyen tähtäimen taktiikkaa, josta utopiat paremmasta maailmasta ovat kaukana.

Fiske on siiti optimisti. Ihmiset lukevat omilla ehdoillaan. Tulkinnat, merkitykset ja mielihyvä antavat voimia selvitä sissisodassa valtarakenteita vastaan.

— En koskaan kirjoita teksteistä tai kulttuurin tuotteista, joista en itse osaa nauttia lainkaan. Täysin ulkopuolinen tarkkailu olisi astumista täsmälleen vanhan antropologin saappaisiin; valkoinen mies meni viidakoon ja oli kohta valmis julistamaan totuuden alkuasukkaiden kokemuksista.

Viime vuosina John Fiske on kirjoittanut muun muassa Madonnasta, rockvideosta, television visailuohjelmista, ostosparatiiseista, uimarannoista ja keltaisesta lehdistöstä. Vieraillessaan marraskuussa Tampereella hän valaisi ajatuksiaan esimerkeillä *Pulmusista* ja *Murphy Brownista*.

— En väitä onnistuneeni, mutta olen yrittänyt kehittää kykyä liikkua edestakaisin tekstin kuluttamisen sisäisen elämyksen ja etäisemmän lukutavan välillä. Olen yrittänyt saattaa yhteyteen eri tapoja tuntea kulttuuria. Fanikokemus ryydyttää teoriaa ja akateeminen analyysi valaisee yksityisen nautinnon yhteyksiä.

— Yritän tunkeutua merkitysten sosiaalisen liikkeen mahdollisuuksiin. Oma mielihyvä on yksi tapa analysoida tekstejä ja niiden kuluttamista. En voisi koskaan kirjoittaa rap-musiikista. Olen siitä hyvin kiinnostunut, mutta en osaa kokea sitä sisäältä käsin ja siksi en usko pystyväni tunkeutumaan sen luomiin mahdollisiin merkityksiin.

Kartalla ja teoriassa

Nykyään Madisonin yliopiston viestinnän professorina toimiva Fiske kuuluu brittiläisen kulttuurintutkimuksen ensimmäiseen sukupolveen. Muun muassa Raymond Williamsin johdolla 1960-luvulla opiskellut Fiske jätti Britannian — omien sanojensa mukaan thatcherismin vuoksi — vuonna 1981. Australiassa Fiske viihtyi seitsemän vuotta, kunnes siirtyi Yhdysvaltoihin vuonna 1988.

— Asuttuani niin Euroopassa, Australiassa kuin Yhdysvalloissa olen hyvin tietoinen kapitalismin makrotason yhtäläisyyksistä. Kapitalististen maiden välillä voi liikkua ilman isompaa kulttuurishokkia. Mutta samalla olen havainnut yhä selvemmin eroja siinä, miten kapitalismi koetaan eri yhteiskunnissa, joilla on kullakin oma historiansa. Minusta tuntuu, että erityisesti 1980-luvulla aloimme tajuta, miten moninaisia kapitalismin muodot todella ovat ja miten monenlaiset sosiaaliset muodostumat voivat elää siinä.

— Etenkin Yhdysvalloissa reaganismi heitti romukoppaan ajatuksen perinteisestä amerikkalaisesta konsensuksesta. Erot rikkaiden ja köyhien, naisten ja miesten, valkoisten ja mustien välillä kärjistyivät selvästi viime vuosikymmenellä.

— Erojen kärjistyminen johti siihen, että alistetut tahtoivat entistä tarkemmin kontrolloida omaa identiteettiään. Kun

yhteistä konsensusta ei edes tavoiteltu, eri sosiaaliset muodostumat alkoivat korostaa omaa tapaansa määrittellä itse itsensä. Naiset, homot, lesbot, mustat ja erilaiset etniset ryhmät alkoivat kaikki kamppailla oman erilaisuutensa puolesta. He halusivat osoittaa, miten erilaisia he olivat siitä, millaiseksi hallitseva ideologia halusi heidät luoda ja millaisena se halusi heidät esittää.

Fiskelle vaellus ympäri kapitalistista maailmaa ei kuitenkaan ollut pelkkää liikettä kartalla. Saapuminen myöhäiskapitalismin etulinjaan Yhdysvaltoihin merkitsi myös siirtymää teorian kartalla. 1980-luvun lopulla eurooppalaisen intellektuellin maihinnousu Yhdysvaltoihin ei enää käynnistänytkaan frankfortilaisen kulttuuripessimismin uutta aaltoa. Uudet ajat vaativat uudenlaista ajattelua.

— Minusta perinteinen ideologiateoria, ajatus hallitsevasta ideologiasta, on aikansa elänyt. Se palveli meitä hyvin 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa. Se tarjosi hyvin terävän näkemyksen siitä, miksi kapitalismi kukoisti ja myös miksi vallankumouksen toteutuminen näytti yhä epätodennäköisemmältä.

— Vanha ideologiateoria opetti ymmärtämään muun muassa kulttuurin roolin siinä, miten kapitalismi ylläpitää itseään. Mutta nykyään minusta tuntuu, että sellainen ajattelu hukkasi näköpiiristään paljon siitä, mitä tapahtui pinnan alla. Tällaisen ideologiateorian selitysvoiman rajat kävivät 1980-luvun kuluessa yhä ilmeisemmiksi.

Fiske mukaan hänen seuraavan kirjansa (*Power Plays, Power Works*, Verso 1993) yksi teema onkin väite ideologiateorian riittämättömyydestä. Entisen tilalle hän tarjoaa jälkifoucaultlaista ajatusta vallasta, johon on liitetty Gramscin hegemonisen kamppailun idea.

— Minusta sekoitus Foucault'n valtakäsitettä ja Gramscin hegemonisen kamppailun ideaa on paras tapa ymmärtää sitä, mitä on tapahtumassa myöhäiskapitalistisissa yhteiskunnissa.

— Teoreettisten liikkeiden sisällä on aina vahvoja yhteiskunnallisia voimia.

Jälkikapitalismin muutokset ovat vaatineet uusia ymmärtämisen välineitä. Teorian ajattelemisessa ja sen opettamisessa on tärkeää tajuta, että teoria syntyy aina historiallisista olosuhteista. Se ei ole eetteristä tiivistyvää viisautta, vaan yhtä lailla yhteiskunnallinen ja historiallinen tuote kuin mikä tahansa muukin kulttuurin osa.

Fiske sanoo viihtyvän Yhdysvalloissa hyvin. Vastakohtaisuus ja monimuotoisuus viehättävät, vaikka monet ongelmat tuntuvatkin kärjistyvän. Australiaa hän muistelee mielellään, mutta ei usko enää koskaan asuvansa Britanniassa.

Tunne vastustajasi

Fiskellä on populaarikulttuurin tutkijoidenkin keskuudessa optimistinen maine. Hänen lukutapansa korostaa usein tekstien tarjoamia tulkinnan mahdollisuuksia, yleisö on aktiivista ja luo teksteistä omat merkityksensä.

Juuri suomeksi toimitettu Fiske'n perusoppikirja, *Merkkien kieli* (Vastapaino 1992), tuntuu hänen maineensa tuntien paikoin yllättävän strukturalistiselta. Aluperin vuonna 1982 ilmestyneen johdatusteoksen esimerkianalyseissä merkitykset ovat vielä melko kiinni teksteissä itsessään, ja yleisön itsensä tuottamat merkitykset vilahtavat vain siellä täällä. Vanhanaikaisuus peruskursilla on Fiske'n mielestä kuitenkin perusteltua.

— *Merkkien kieli* on johdatus siihen, mistä suuri osa nykyistä kulttuuriteoriaa on peräisin. En ole tehnyt edes vuoden 1990 toiseen laitokseen kovin suuria muutoksia. Olen havainnut, että opiskelijain alkuvaiheessa opiskelijat reagoivat hyvin tällaiseen semioottiseen ja strukturalistiseen analyysiin.

— Opiskelijoiden on ensin oivallettava, miten hallitsevat merkitykset kiertävät yhteiskunnassa, miten merkitykset ovat aina poliittisia ja miten nämä merkitykset aina toimivat vallitsevan tilanteen säilyttämiseksi, valtasuhteiden uusintamiseksi. Ennen kuin he ovat saaneet kaiken tämän sisäänsä, en usko että he ovat

valmiita siirtymään poststrukturalismin tai denkonstruktioon, jossa aletaan sanoa: "Okei, tämä meillä vastassa, mutta eipä liioitella sen vaikutuksia".

Merkkien kieli perustuukin pitkälti 1970-luvulla kehittyneille teorioille. Seuraavaksi työn alle tulevasta kirjastaan Fiske lupaa teoreettiselta pohjaltaan hiukan tuoreempaa. Suunnitteilla on tavaltaan *Merkkien kielen* toinen osa.

— Haluaisin kirjoittaa kirjan teorioista, jotka kehittyivät 1980-luvulla ja kypsivät tämän vuosikymmenen alussa. Haluaisin palauttaa peruskurssin tasolle joitakin poststrukturalismin ja postmodernismin ideoita, jotka olen itse havainnut hyödyllisiksi. Tahtoisin myös suodattaa esiin ne, jotka menevät mielestäni väärään suuntaan: korkealentoiseen teoriaan, käsittämättömyyteen jne.

Strategia ja taktiikka

Hyvän johdatuksen Fiske'n tuoreempaan ajatteluun tarjoaa kolme vuotta sitten ilmestynyt kahden kirjan paketti populaarikulttuurista (*Understanding Popular Culture ja Reading the Popular*, Unwin Hyman 1989). Niissä maailma näyttäytyy kahteen ulottuvuuteen jakautuneena.

Vanha frankfutilainen syntipukki, *massakulttuuri*, on yhä elossa, mutta sitä vastaan Fiske asettaa ihmisten massakulttuurista tuottamat merkitykset ja käyttöarvot, *populaarikulttuurin*, joka syntyy massakulttuurin kulutuksessa. Valtablokki pitää Fiske'nkin maailmassa edelleen yhteiskuntaa pitkän tähtäimen *strategisen* etunsa avulla otteessaan, mutta sen voimaa tasapainottaa ihmisten hallussa oleva *taktinen* osaaminen, hetkelinen ja paikallinen valta. Ylhäältä alaspäin jyräävän strategisen liittoutuman voima kohtaa jokapäiväisen elämän taktisen, alhaalta ylöspäin syntyvän vastarinnan.

— Haluan korvata ajatuksen hallitsevasta luokasta käsitteellä valtablokkista. Se antaa mahdollisuuden nähdä, että strategiaa ja valtaa käyttävät sosiaa-

listen kategorioiden sijaan yhteiskunnallisten intressien liittoutumat. Kyse ei ole yksinomaan luokkajaosta, sukupuolijaosta, rotujaosta tai sellaisesta. Tämän havaitsemisessa Gramsci ja Foucault ovat hyvin hyödyllisiä.

— Käyttämämme ajattelumallin täytyy tunnustaa, että suuri osa vallitsevaa järjestystä kohtaan tulevasta vastarinnasta on peräisin ihmisistä, joiden sosiaalisen kategorioiden perusteella pitäisi käyttää tuota valtaa. Esimerkiksi minä olen valkoinen, keskiluokkainen mies. Minun pitäisi siis käyttää sitä samaa valtaa, jota tosiasiassa yritän vastustaa. Enkä halua väittää olevani poikkeuksellinen, vaan hyvin tavallinen. Kulttuurin poliittiset kamppailut käydään intressien liittoutumien eikä sosiaalisten kategorioiden tai luokkien välillä.

— Tietyillä intresseillä on kuitenkin etuajo-oikeus valtakoneistoon ja ne voivat käyttää koneistoa omien intressiensä edistämiseen. Tämän ymmärtämisessä Gramscin valtablokin ideaasta on paljon apua. Foucault menee minusta liian pitkälle yrittäessään irrottaa vallan kokonaan yhteiskuntaluokista.

— Strategialla tarkoitan siis sitä tapaa, jolla ne intressit, joilla on etuajo-oikeus valtakoneistossa, voivat tietyillä yhteiskunnan alueilla ajaa omia etujaan tietyissä historiallisissa olosuhteissa. Strategia on tehokkaan valtakoneiston itsestä hyväksikäyttöä.

Yksilöimistä vastaan

Ei siis ei ole tärkeää, kuka kuuluu valtablokkiin ja kuka ei. Kiinnostavampaa on, millaisissa liittoutumissa olemme itse kukin mukana. Valtablokkia ei enää voi paikallistaa sen paremmin yksilöihin kuin sosiaaliluokkiin. Sikariporras on haihtunut teoriasta.

— Yksi minutkin kasvattaneen perinteisen marxilaisen teorian ongelmista on, että se antoi yksilön käsitteen vihollisen käsiin. Näin kävi, koska marxismi näki — aivan oikein — että porvaristo kannatti

individualismia strategiana, jolla hajottaa ja hallita.

— Marxismi luotti kollektiivisuuteen aseena individualismia vastaan. Se salli yksilön samastamisen individualismiin. Se on yksi syy, miksi marxismista ei koskaan lännessä tullut kovin suosittua. Niin suuri osa alistettujen ihmisten kokemuksesta koskee sitä, mitä tapahtuu sinulle juuri yksilönä.

— Valtablokin strategia yrittää, Foucault'n termiä käyttäkseni, *yksilöidä*. Se yrittää erottaa yksilöt toisistaan vallan ja hallinnan vuoksi. Minusta tämän vastapainoksi tarvitaan alhaalta ylöspäin suuntautuvaa yksilöllisyyttä, jossa ihmisen tai yksilö nähdään horisontaalisissa sosiaalisissa suhteissa sen sijaan, että hänet yksilöitäisiin niistä irti. Yksi marxismiin laiminlyömistä avainkysymyksistä on, mikä luo yksilölle hänen identiteettinsä.

— En halua osoittaa ketään sormella ja sanoa, että joku yksilö on joko valtablokin jäsen tai ei. Jokainen voi liittoutua joko sen kanssa tai sitä vastaan riippuen hetkellisistä kysymyksistä, teemoista tai olosuhteista. Ajatus liittoutumien ja intressien ympärille muotoutuvista yhteiskunnallisista ja poliittisista kamppailuista on minusta hedelmällinen myöhäiskapitalismin monimutkaisten suhteiden käsitteittämisessä.

Populaari valta

Fisken kuvaama elämä myöhäiskapitalismissa on siis joukko monimutkaisia liittoutumien yhdistelmiä, joihin ihmisiä vedetään mukaan. Mutta ihmisiä ei pelkästään vedetä. Ruohonjuuritasolla, jokapäiväisessä elämässään, heillä on myös valtaa vaikuttaa. Tätä valtaa Fiske on yrittänyt kuvata populaarin valinnan ja populaarin toimivallan käsitteiden avulla.

Yksinkertaistettu esimerkki ja todiste populaarista valinnasta löytyy kulttuuriteollisuuden tilastoista. Kaikesta massakulttuurista ei tule populaaria: vain yksi poplevy tusinasta tuottaa voittoa, neljä viidestä televisiosarjasta kuolee en-

nen ensimmäisen esityskauden loppua. Vallattomien taktinen liikkumavara on kuitenkin muutakin kuin vapaus valita, mitä musiikkia kuunnella.

— Ihmiset ovat sosiaalisesti kiinnostuneita, suuntautuneita toimijoita. He elävät tiettyissä sosiaalisissa muodostumisissa, tiettyjen olosuhteiden puitteissa. Näissä puitteissa he ovat tietoisia omista eduistaan ja tavoitteistaan. Ja heillä on tietty määrä valtaa, jolla edistää omia tavoitteitaan.

— Kuten Marx sanoi: "Ihmiset luovat historiaa, mutta eivät itse luomissaan olosuhteissa". Minä olen kiinnostunut juuri siitä, millä tavalla ihmiset tekevät omaa historiaansa, juuri sitä populaaria toimivaltaa haluan tutkia.

— Vaikka yhteiskunnalliset olosuhteet ovat vallan kyllästämiä, ne ovat hyvin monimutkaisesti rakentuneita. Rakenteiden sisään mahtuu monenlaisia ristiriitaisuuksia ja vastakohtaisuuksia. Yksinkertaisen esimerkin ottaakseni: työläismies Yhdysvalloissa voi joutua valitsemaan sen välillä, ryhtyäkö käyttämään valtaa muiden työläisten kurissapitämiseen tai naisten hallintaan vai liittyäkö muihin työläisiin vastustaakseen ylhäältä tulevaa vallankäyttöä.

— Tällainen populaari valinta ja arvostelukyky asettaa kysymyksen: "Mitkä voimat näyttäivät ajavan minun etujani, mitä haluaisin vastustaa ja mitä vain paeta?" Koska meille tarjoutuvat vaihtoehdot ovat ristiriitaisia, meillä täytyy olla jonkin verran valinnan valtaa selvittääksemme jokapäiväisestä elämästämme näissä monimutkaisissa olosuhteissa. Populaari toimivalta on välttämätön osa jokapäiväistä elämää.

Vastarinta on suhde

Nurinkurista kyllä, kärjistäessään yhteiskunnallisia eroja ja kasvattaessaan epätasa-arvoa yleensä, kehitys myöhäiskapitalismissa näyttää Fisken mielestä tarjoavan riistetyille entistä enemmän tapoja, joilla tuoda omat etunsa näkyviin. Vastarinta on lopulta näet

aina vain suhde, ja mitä enemmän eroja on käytettävissä sitä enemmän on olemassa vastarinnan tuottamisen potentiaalia.

— Populaari toimivalta joutuu aina operoimaan rajatuissa olosuhteissa. Mutta populaarin vallan ominaisuuksiin kuuluu se, että se yrittää jatkuvasti levittäytyä, tuupata rajoja kauemmaksi. Liike ei välttämättä kulje kohti mitään utopistista ideaalia kohti, vaan usein yksinkertaisesti vain ulospäin, käytettävissä olevan sosiaalisen tilan laajentamiseksi.

— Olen luopunut ajatuksesta, että historialla olisi jokin päämäärä, jota kohti populaarit voimat pinnistelevät ja jota hallitsevat voimat yrittävät estää saavuttamasta. Se on loistava malli, mutta en usko että elämä toimii sillä tavalla. En usko, että minkäänlainen yhteiskunnallinen liike voi saada motivaationsa tulevaisuuden utopistisesta visiosta, joka voidaan selvästi kuvailla ja sanoa, että "tähän tähdätään".

— Yhteiskunnallinen muutos on nykyään luonteeltaan paljon taktisempaa ja käytännöllisempää. Vaikka minulla ei olekaan mitään käsitystä siitä, millainen olisi täydellinen yhteiskunta, minulla on hyvin selkeä kuva siitä, millainen olisi hiukan parempi yhteiskunta. Ja uskon, että on asioita, joita voi tehdä sellaisen edistyksen hyväksi, vaikkei tunnekaan lopullista päämäärää.

— Kapitalistiset yhteiskunnat ovat perin pohjin eturistiriitojen varaan rakentuneita. Koska niin on, meillä täytyy myös olla ristiriitoin tartaavia teorioita. Mutta en halua palauttaa konflikteja yksinkertaisiin kahtiajakoihin, kuten luokkien tai sukupuolien vastakkainasetteluihin.

— Minusta näyttää siltä, että myöhäiskapitalismin kamppailut ovat, Gramscin oletuksen mukaan, käynnissä yhtä aikaa monilla rintamilla: voitot toisaalla saavat alkuensa tappioista toisaalla jne. Tästä syntyy taktisen sissisodankäynnin malli. Se on sissisotaa strategiaa vastaan, so-
taa, jossa ei ole selviä voittoja, ei lopullisia voittoja, ei takeita mistään. Se

näyttää minusta mallilta, joka hyvin kuvaa nyt käynnissä olevia kamppailuja.

Fisken populaarin vastarinnan malli nojaa vahvasti siihen olettamukseen, ettei suuria kumouksia tapahdu. Ja niin kauan "paskiaiset miehittävät ylänköjä", sissisodan strategisia kohteita, säily myös se ero, jonka kautta populaarit valinnat ja valta voivat artikuloitua, tulla näkyväksi ja todelliseksi ihmisten jokapäiväisessä elämässä.

Niin kauan kuin yhteiskunnan säännöt ovat muiden luomia ja kohtelevat ihmisiä epätasa-arvoisesti, voi nähdä jotain järkeä siinäkin, että "rahvas" valitsee amerikkalaisen ammattilaispainin ja tekee siitä suosituksen. Populaarin vallan ymmärtämiseksi pitää siis hyväksyä, että perinteisestä näkökulmasta järjestömlätkin tuntuva käytös on ruohonjuuritasolla hyvin rationaalista. Vastarinta on elettävä niissä erotteluissa, jotka ovat läsnä arkipäivässä.

— Väliön taktinen vastustajasi ei välttämättä ole paras taiärkevin pitkän tähtäyksen vastustajasi, vaan se, joka on kaikkein läheisin ja jossa voit siten havaita arkoja, haavoittuvia kohtia. Vanha, selkeiden rakenteiden maailma on käynyt paljon sekavammaksi, rajat ovat luiden tunteet ja ristiriitaisuudet tulleet esiin.

Fisken maailmassa edistyksellisen politiikan ja populismin välistä rajaa on välillä mahdoton vetää. Vanha selkeys on kadonnut, politiikasta on tullut entistä vaikeampaa.

Lisää vulgaaria

Kadonnut selkeys heijastuu myös journalistisissa. John Fiske on yksi harvoista kulttuurinkriitikoista, joka — laatujournalismin levikin laskun päivittelyn sijaan — on kirjoittanut myönteisessä hengessä keltaisen lehdistön huonomaineismistakin julkaisuista. Niiden populaaruisuuden Fiskelle eräänlainen todiste tai oire.

— Koko tämän vuosisadan ajan levinnyt objektiivisen journalismin ideaali on itse asiassa tehnyt journalismista hyvin erottelvan ja luokkatietoisen. Kunnialli-

nen journalismi, objektiivisuuden idea, tietynlaisen julkisuuden muodon tärkeyden korostus ja tietty julkisuutta koskeva ajattelutapa uusintavat luokkaeroja. Normaaletta televisio uutisia Yhdysvalloissa esimerkiksi katsoo lähes pelkääntään ylempään keskiluokkaan valkoisten miesten yleisö. Sama porukka lukee *New York Timesiä* ja *Washington Postia*, maan vaikutusvaltaisimpia lehtiä.

— Tämän tietyn sosiaalisen muodostuman etu on väittää, että heidän tapansa ajatella politiikasta ja yhteiskunnallisesta elämästä on kaikkein tärkein, vaikutusvaltaisin ja oikein tapa. Heidän etunsa on myös säilyttää tällaisen journalismin eristyneisyys, joka sulkee populaarin yleisön massat sen ulkopuolelle.

— Meidän täytyy rikkoa ja vulgarisoida virallisten uutisten muodot, sensationalisoida uutiset, kääntää ne tosiasioista takaisin argumentteihin, vastakkainasetteluihin ja juoruihin. Olisin hyvin tyytyväinen, jos journalismi muuttuisi puolueellisemmaksi, keskustelevalemmaksi ja vähemmän tosiasiapohjaiseksi, koska siten voisimme paljon todennäköisemmin saada poliitikalle laajemmän yleisön. Ja ainakin Yhdysvalloissa valtablokin tavoite on pitää suuri osa yleisöstä poliittisesti apaattisena, poliittisen elämän ulkopuolella, jotta valtablokki voisi kolonialisoida politiikan omien etujensa ajamiseen.

— Uskon, että journalismin standardit, ja tapa jolla toimittajia koulutetaan, ylläpitää valtablokin etuja ja intressejä. Niinpä olen hyvin mielissäni nähdessäni, että tabloid-journalismi elää vahvaa nousukautta Yhdysvalloissa, vulgaarisuus ja sensationalismi kukoistavat. Minusta ne ovat hyviä vaikutteita viralliselle, kunnialliselle journalismille.

Chat Show -vaalit

Kunniallisen journalismin eristyneisyys tuli Fisken mielestä selvästi esiin taannoissa presidentinvaaleissa. Kun valtablokki tarvitsee, vaikkapa vaalien ajaksi, laajemmän yleisön, sen on mentävä oman itse itselleen luoman julkisuu-

den rajojen yli. Poliitikasta on tullut vaikeampaa.

— Tällä kertaa ehdokkaat menivät suoraan kansan eteen. Aikaisemmin ehdokkaiden julkiset esiintymiset ovat keskittyneet uutisiin ja kunniallisiin, korkeatasoisiin ajankohtaisohjelmiin. Nyt kaikki oli toisin. Al Gore esiintyi *Music Televisionin* nuorten kyselytunnilla, jossa näin kuumimmat poliittiset tv-väittelyt pitkään aikaan. Ilmassa oli oikeata dialogia. Bill Clintonin esiintyminen Phil Donahuen iltapäivän keskusteluohjelmassa oli myös hyvin kiinnostavaa.

— Virallisen journalismin herkkänoikaiset tähdet, tämän maailman dan rathetit, olivat tietenkin hyvin loukkaantuneita tästä uudesta tyylistä. He ovat olleet kerkeitä valittamaan tabloid-journalismin noususta muutenkin.

Poikkeusolosuhteissa, kuten vaaleissa, jopa valtablokissa näyttää siis olevan murtumia. Tapa, jolla poliitikkoja on käsitelty kovissa, kunniallisissa uutisissa, on saanut nämä etsimään tietä ohi journalistien. Jos toimittaja antaa vain seitsemän sekunnin sitaatin, talk-show tarjoaa puoli tuntia. Mutta talk-show ja tabloid-uutiset esittävät asian toisin.

— Totta kai kehityksellä on hintansa, jos sen haluaa mitata. Mutta en usko että hinta on niin kova kuin se, minkä makamme, jos säilytämme nykyisen virallisten uutisten eristyneisyyden. Enkä haluaisi lähteä siitä, että vaihtoehdot, jotka nyt ovat näkyvissä ovat ainoat mahdolliset.

— Haluaisin, että jotkut sensationalismin muodot vaikuttaisivat viralliseen journalismiin, muokkaisivat kunniallisen journalismin eristyneisyyttä. Olisi kiinnostavaa nähdä, jos sekoituksesta syntyi hedelmällisempi journalismin muoto.

Usein journalismin kehittämiseen on yritetty ympätä toimittajakoulutuksen kehittämistä. Fiske ei kuitenkaan usko, että populaaria journalismia voisi opettaa, ajatus vaikuttaa melkein mahdottomalta.

— Journalismin kurssien sisällön määrittää itse journalistinen ammattikunta, ei-

vätkä kurssit tietenkään saa ammatillista statusta, elleivät ne täytyä journalismin vallitsevia kriteerejä.

— Niinpä olen paljon tyytyväisempi, kun journalismin opiskelijat oppivat virallisen journalismin toimintatavat journalisteilta ja tulevat sitten minun kursseilleni, josta he saavat sitten 'tuhmat palat'. Tässä toistuu sama kuvio kuin viestinnän teoriassakin. On parasta ensin sisäistää rajat ennen kuin aloittaa niiden murtamiskokeilut.

Älä usko, pidä hauskaa

John Fiskin ja toisen populaarikulttuurin tutkijan, Stuart Hallin välistä eroa kuvataan joskus vitsillä. Hall on sen mukaan kiinnostunut siitä, miksi työväestö on niin oikeistolaista, kun taas Fiske kysyy, miksi vasemmistossa on niin tylsää. Mielihyvä, henkilökohtainen nautinto ja elämys ovatkin teemoja, joista Fiske puhuu mielellään.

— Yksi syy siihen, etteivät marxilaisvasemmistolaiset teoriat saaneet vasta-kaikua niiden joukossa, joiden etua ne sanoivat ajavansa oli varmaan se, ettei marxismi koskaan ollut järin hauskaa. Se ei koskaan tarjonnut hauskanpitoa saati hyviä vitsejä.

— Ihmiset eivät ryhdy mihinkään, ellei se tarjoa heille jotain vastineeksi. Pidän paljon Bourdieun tavasta puhua populaarikulttuurin "hedonistisesta skeptisismistä". Se menee jotenkin tähän tyyliin: "Älä usko sanaakaan, mitä ne paskiaiset sulle syöttävät, mutta pidä hauskaa kuunnellessa!".

— Minusta mielihyvää on syytä ottaa vakavasti. Ymmärrän tietysti että ideologia yrittää tunkeutua mielihyvään, mutta haluan säilyttää myös ajatuksen populaarista mielihyvästä, sellaisesta räjähtävästä, vulgaarista nautinnosta, joka repii palasiksi kurin, vallan ja ideologian joustavan toiminnan ja yhteispelin.

— Nautinto tai mielihyvää ei ole vain ideologinen syötti vallan koukussa. Jos nautinnot kuuluisivat kokonaan ideologian valtapiiriin, miten voisi selittää sen,

John Fiske

että hallitsevat luokat jatkuvasti yrittävät rajoittaa ihmisiä tekemästä sitä, mitä nämä mielivät, olipa kyse sitten liian kovaa soivasta musiikista tai huumaavista nautintoaineista. Tällaisilla rajoituksilla on hyvin pitkä historia.

— Mutta en usko, että nautinto tai mielihyvää sellaisenaan on riittävää. En usko että sen tuottaa minkäänlaista poliittista ohjelmaa tai yhteiskunnallista toimintaa. Mutta se motivoi ihmisiä, antaa heille energiaa. Se luo heihin elämänvoimaa, jota voidaan sitten mobilisoida hädällisemmissä muodoissa.

— Kansa ilman nautintoja on hiljainen kansa, helposti hallittava kansa.

Nautinnon valta

Fiskin analyyseille on tyypillistä nopea ja usein varsin suoraviivaisellakin vaikuttava liike konkreettisten esimerkkien ja teoreettisten ajatusmallien välillä. Hänen käsitteilyssään *Pulmusia* porukalla katsomaan kokoontuneet teini-ikäiset saavat bahtinlaista voimaa luoda itselleen karnevaalisen sosiaalinen tilan, jossa ydinperheen ideologia murtuu ja jota nuoret itse hallitsevat. Nautinnon hetkissä avautuu tilaa, jossa kurin ja vallan vastarinta elävät.

Kun ajattelee itseään sunnuntai-iltana

katsomassa Al Bundryn toilauksia, voi kyllä tunnistaa mielihyvän, voi vielä tunnistaa merkitysten potentiaalisen vastarinnankin, mutta nautinto tuntuu kyllä helposti jäävän olohuoneen sohvalle. Fiske haluaa kuitenkin antaa syntynöille merkityksille liikevoimaa.

— En halua väittää, että merkitykset, jotka syntyvät populaarin mielihyvän hetkellä välttämättä siirtyvät edistykseen käyttöön. Kyse on potentiaalista. Mutta haluan väittää, että se on mahdollista, että ihmiset käyttävät nautintoaan laajentaakseen jokapäiväisessä elämässään itse hallitsemansa alueen rajoja.

— Mielihyvää on keino laajentaa olosuhteita, joita ihminen hallitsee edes osittain. Se on keino itsensä arvioimiseen ja arvostamiseen. Sellaisena se on minusta välttämätön, muttei suinkaan riittävä ehto yhteiskunnalliselle toiminnalle.

— Mielihyvää on kuitenkin yhdistettävä valtaan. Tulevassa kirjassani kiinnitän paljon enemmän huomiota alhaalta ylöspäin suuntautuvaan valtaan. Yritän käyttää hyväkseni Foucaultia ja väitän, että hänen valtakoneistonsa — jota itse nimitän imperialistiseksi vallaksi — yrittää koko ajan ulottaa valtansa ihmisten, maailman ja koko universumin yli.

— Tämän vallan vastapainona ovat

alhaalta ylöspäin suuntautuvat voimat, jota eivät ole imperialistisia. Ne yrittävät laajentaa ihmisten kykyä hallita arkipäivän olosuhteiden välittömiä edellytyksiä, ei toisia ihmisiä. Tällainen valta on luonteeltaan puolustavaa, kutsun sitä paikalliseksi vallaksi. Sen tarkoitus on hallita vain välitöntä ympäristöä.

Ihminen nauttii siis oman valtansa ja toimialueensa laajentamisesta, siitä, että voi luoda sosiaalisen tilan, jota voi kutsua omakseen, jonne ulkopuoliset eivät voi tunkeutua. Arkipäivän hallinta tarjoaa mielihyvää ja mielihyvä voi mobilisoida valtaa, artikuloida sitä myös välittömien suhteiden ulkopuolella.

— Nautinto ei kuitenkaan ole mitenkään puhdasta. Sen muokkaa aina se, minkä vastustamisesta se syntyy.

Tekstien ympärillä

Joidenkin kriitikkojen mielestä Fiskellä on taipumus ulottaa oma akateemisesti värjätty nautintonsa liian pitkälle. Hän tuntuu kriitikoiden mielestä vetävän liian helposti yhtäläisyysermit oman mielihyvänsä ja muiden ihmisten mielihyvän välille. Analyysin asenteena tällainen optimismi on kuitenkin tietoinen valinta. Fiske mielestä tekstien erittelyjen pitäisi merkitysten rajoitusten sijaan alkaa niiden mahdollisuuksista.

— Tekstin analysoiminen voi paljastaa merkityksen potentiaaleja. Mitkä näistä potentiaaleista sitten otetaan käyttöön ja aktualisoidaan, riippuu tietenkin historiallisista olosuhteista. Sitä ei pelkästä tekstistä saa esiin.

— Tarvitaan jokin tutkimuksen muoto, joka selvittää miten tekstit otetaan käyttöön ja miten niiden avulla syntyneet merkitykset liikkuvat. Etnografia on yksi hyödyllinen metodi, voi myös lukea muita toisen asteen tekstejä kuten fanikirjeitä, arvosteluja tms. tai voi yrittää etsiä kytkentöjä yhteiskunnallisiin liikkeisiin. Merkitysten sosiaalisen liikkeen tarkastelu on välttämätön osa itse tekstien analyysia.

— Tekstin arvioimisen pitäisi aina pe-

rustua siihen, miten sen potentiaali otetaan käyttöön ja miten sen luomat merkitykset liikkuvat tietyissä olosuhteissa. Koskaan ei pitäisi kritisoida pelkkiä tekstejä. Hyvin usein ihmiset ottavat perinteisten kriteerien mukaan taantumukset tekstit ja käyttävät niitä hyvin edistykseksi.

— Minusta tuntuu siltä, että jos ei voi arvioida mahdollisuuksia ja kirjoittaa mahdollisuuksista, sitoutuu hyvin yksioikoiseen, rajoittuneeseen ja ennalta määrättyyn todellisuuden ymmärtämisen tapaan. Minulle on tärkeää, että ymmärrämme yhteiskunnallisen todellisuuden edes osittain siinä elävien ihmisten tuotteenä eikä vain ennalta annettujen rajojen määrittämänä.

— Todellisuutta ei pitäisi nähdä empiristisenä, paikalleen jämähtäneenä kokonaisuutena, jonka kanssa meidän on tultava toimeen. Sen sijaan todellisuus pitäisi ymmärtää ihmisten tuottamana ja käyttämänä rakennelmana, joka ei koskaan ole vakaa ja turvallinen, vaan jota toiset ihmiset aina yrittävät muokata toisenlaiseksi.

— Todellisuus on mahdollisuuksien joukko. Todellisuus on sitä, mitä me teemme näistä mahdollisuuksista. Siksi on äärimmäisen tärkeää tutkia sitä, miten ihmiset kamppailivat rakentaakseen oman todellisuutensa, ulottaakseen käsillä olevan vaikutusvaltansa oman todellisuutensa ilmiöihin. Jos tämän potentiaalinen kieltää, päätyy hyvin autoritaariseen epistemologiaan.

Mihin katosi viestintä?

Merkkien kielessä Fiske jakaa viestinnän teorian kahteen suuntaukseen, prosessikoulukuntaan ja semioottiseen koulukuntaan. Väittämättä mitenkään olevansa puolueeton hän kuitenkin kirjan viime sivuilla toivoo suuntausten lähentyvän. Kymmenen vuotta teoksen ensipainoksen jälkeen lähentymistä ei juuri ole tapahtunut. Mutta Fiske mukaan on entistä vähemmän syytä yrittää olla puolueeton.

— Minusta näyttää siltä, että prosessikoulukunta on melkein kuollut pois. Se ei yksinkertaisesti pystynyt täyttämään lupauksiaan. Sen tapa nojata melko yksinkertaisiin, melkein mekanistisiin malleihin ei tarjonnut opiskelijoille mahdollisuuksia käydä käsiksi todellisiin ristiriitaisuuksiin ja ongelmiin.

— Olen itse lakannut kokonaan käyttämästä niitä osia kirjasta, joissa prosessikoulukuntaa esitellään. En enää edes pyydä opiskelijoita lukemaan niitä. Ne toimivat aiemmin, mutta eivät mielestäni enää.

Sama kehitys tuntuu myös Fiske omassa työssä. Merkkien kielessä hän määrittää viestinnän "merkitysten sosiaaliseksi kiertokulkuksi". Nykyään kulttuurin käsite saa identiteitsmäärittely. Herää kysymys, onko käsitteiden välillä eroa enää lainkaan, ja kannattaako sellaista yrittää edes tehdä.

— Pelkään pahoin, että fraasista "merkitysten sosiaalinen kiertokulku" alkaa tulla hiukan klisee minun ajattelussani. Mutta luulen, että olen melkein kokonaan lakannut käyttämästä termiä viestintä. Sillä on niin paljon painolastia lineaarisesta mallista, A lähettämässä viestiä B:lle jne. Pidän nykyään paljon parempana puhumista kulttuurista kuin viestinnästä. Itse asiassa luulen, että juuri valmiiksi saamassani kirjassa, jossa 600 sivua käsikirjoitusta, en kertaakaan käytä sanaa viestintä.

— Viime aikoina minua on tosin kritisoitu myös tästä "merkitysten kiertokulun" ajatuksesta. Arvostelijoiden mielestä minun pitäisi korostaa enemmän kierron esteitä ja vastavoimia. Se on kyllä tärkeä ja tarpeellinen huomautus. En todellakaan halua ehdottaa tai vihjata, että merkitysten siirtäminen tai liikuttelu olisi jotenkin sujuva, keskeytymätön prosessi. Se on aina kamppailua.

— Elämä kapitalistisessa yhteiskunnassa ei koskaan ole helppoa, mutta voimme aina löytää jotakin nautintoa siitä, millaiseksi sitä yritämme muokata.

*Risto Kunelius, teksti
Marttiina Sairanen, kuvat*